

BISERIC'A si SCÓL'A.

Fóia bisericésca, scolastica, literara si economica.

Iese odata in septemana: *DUMINEC'A.*

<p>PRETIULU ABONAMENTULUI. Pentru Austro-Ungari'a : Pe unu anu 5 fl.—cr., pe 1/2 anu 2 fl. 50 cr. Pentru Romani'a si strainetate: Pe unu anu 14 fr., pe jumetate anu 7 franci.</p>	<p>PRETIULU INSERTIUNILORU : Pentru publicatiunile de trei ori ce contienu cam 150 cuvinte 3 fl.; pana la 200 cuvinte 4 fl.; si mai sus 5 fl v. a.</p>	<p>Correspondentiele sè se adreseze Redactiunei „BISERIC'A si SCÓL'A.“ Ér banii de prenumeratiune la TIPOGRAFIA DIECESANA in ARAD.</p>
---	--	---

Amvonulu si cercetarea bisericeii.

Tiènem mult, cá se-ne dàm tributul, si se contribuim cu totu ceea ce dispunem la ameliorarea frecuentatiunei sfíntei bisericeii in Dumineci si in serbatori. Sunt puternice motive, cari cu multa staruintia ne silescu la acést'a. Biseric'a si organele ei nu sunt, si nu potú fí stepane preste modulu de gandire si actiune al credintiosilor, daca credintiosii nu cercetéza in mesura corespundietória slujb'a dumnedieésca in Dumineci si serbatori. Este apoi un greu semnu si dovéda de lipsa de credintia, de lipsa de civilizatiune crestinésca, — daca credintiosii nu cercetéza regulat sant'a biserica.

Intre mijlócele, cari pot contribuí multu la ameliorarea bisericeii este recunoscuta inca din veacurile dantai ale vietii crestine puterea amvonului, puterea prediceii bisericesci. Acést'a putere a prediceii s'a validitat, si valorat in biseric'a ortodocsa cu deosebire in period'a a dou'a a istoriei bisericesci.

Amvonul a lucrat in acést'a perióda cu deplinu succesu in contra eresurilor, in contra lipsei de disciplina si in contra decadintiei moravurilor, — intarind si alimentand in mesura deplina sémntiulu de pietate crestinésca si religiositatea popórelor. Si daca ne intrebám, ca ce a contribuit la acestu succes, vom aflá, — ca predic'a bisericésca era intru tóte acomodata trebuintielor sémntiului de pietate al credintiosilor.

La noi in biserica astadi inca se predica, si se predica pre alocuriá mult. Se pare in se, ca predic'a bisericésca nu are destula putere asupra credintiosilor.

Si intrebându-ne de cauza, aflám, ca prediceii de astadi nu-i lipsesce nici caldur'a credintii, nici studiul profund, nici stilulu frumosu. I-lipsesce in se, asia ni-se pare noue, cu tóte acestea cev'a; ér accest cev'a este, ca póte ca nu am aflat inca in destula mesura modulu, prin carele se imbinám cu deplin succesu trebuintiele poporului si trebuintiele sémntiului seu de pietate crestinésca dupa cerintiele timpului si stáarii de astadi cu cuventul lui Ddieu.

N'am aflat inca in mesura deplina metodulu nimeritu, cá cuventul lui Ddieu, seménat prin predic'a nóstra bisericésca de astadi, se petrunde in inim'a auditorilor astfeliu, cá se produca acolo in mesura deplina sémntiulu de dependentia al omului de Ddieu, — si astfeliu omul intre tóte imprejurările se-si conforme, si supuna modulu seu de gandire si actiune vointiei lui Ddieu.

I-lipsesce astadi, repetim, asia ni-se pare noue, prediceii bisericesci de astadi originalitatea, — ceea ce era tocm'a forci'a prediceii in period'a a dou'a a istoriei bisericesci. Ér originalitatea in predica ni-o vom cascigá numai asia, daca continuu si nentrerupt vom studiá imprejurările si trebuintiele poporului, si vom cugetá, cum se prentémpinám prin doctrin'a evangheliei necazurile si durerile poporului.

Dupa scopul, pre carele lu-urmarim prin biserica, valórea unei bune prediceii bisericesci nu se póte mesurá nici decát dupa succesul momentan, pre carele lu-produce predic'a; ci numai dupa cum predic'a bisericésca a inriurit, si a potut inriuri, cá modul de gandire si actiune al credintiosilor se-se apropiee, si se-se conformeze vointiei lui Ddieu. Acést'a este astadi mesur'a, dupa carea poporulu, in modul lui realistic de gandire mesura valórea prediceii bisericesci.

Atadi asia este modul de gandire al ómenilor, cá se nu faca nimenea nimic, din ceea ce se nu aiba un folos real, vediut si sémtit. Apoi pre de alta parte lumea de astadi, cá nici odata, da fórté mult pre invetiatura. Si deci daca ne-ar succede, cá se potém face din amvon o adeverata scól'a practica a vietii poporului, — nu ne potém nici inchipuí, cá biseric'a se nu fia cerceteta.

Se nu ni-se iea in nume de réu, daca constatám aici, ca la noi este o mare gresiéla, ca sa predica cu deosebire numai la serbatori si dile mai insemnate, când poporul vine la biserica mai mult pentru insemnatarea dilei, decát cu intentiune de a invetiá. Si chiar in aceste dile fiind servitiul dum-

nedieesc mai lung, poporul nu este in mesura deplina dispus a ascultá predic'a, si mai cu séma o predica mai lunga, tiénuta de multe ori in termini pré generali. Chiar pentru acést'a suntem de credint'ia, ca daca am incepe, cá se predicám mai des in Duminecile si serbatorile de preste an, si daca predicele nóstre ar fi mai scurte, si ar cuprinde instructiuni evlavióse, usior intielegibile de popor, instructiuni si invetiaturi intru tóte acomodate si corespundietórie trebuintielor poporului, — atunci bisericile nóstre ar fi, si ar devení din di in di mai bine cercetate de popor.

Si suntem de acésta credintia din motivul, ca in chipul acést'a slujb'a Dumnedieésca ar infacisiá mai multa variatiune, si poporul s'ar deprinde si s'ar convinge din ce in ce mai mult de folosul cel mare, pre carele lu-are din cercetarea bisericeii. Pentru-ca invetiaturile Dumnedieesci, audite in biserică i-ar inmultí capitalul intelectual si moral, — si l'ar face din di in di mai capace a luptá cu mai mult succes in contra necazurilor si greutátilor vietii; ér acest rezultat factic, real l'ar apropiá tot mai mult de biserică.

De când este lumea a fost astfelu, ca omul necajit si amarit de greutátile vietii are lipsa de mult mai multa mangaiare, de mai multu sfatu, de mai multa invetiatura, decât cel ce se gasesce in bune conditiuni de viétia. Si din nefericire poporul nostru este destul de necajit. Si daca totusi acest popor atât de necajit, si gonit de sórte cu tóte acestea in unele locuri nu cercetéza in mesura corespundietória sfant'a biserică in Dumineci si in serbatori, atunci neaperat trebue se fia undev'a o sminta, trebue se subverseze undev'a si in cev'a o gresiéla. Si ori cât am cautá pre acest undev'a si pre acest ceva, din carele provine smintél'a, nu-lu vom poté se-lu aflám aiurea, decât, ca in biserică nu in materia, ci in forma nu vom fi fost in tot locul destul de dibaci, cá se-i dâm in mesura deplin trebuintiósa chran'a spirituala corespundietória de mangaiare si de invetiatura pentru a-lu poté mangaiá si indulci in necazurile vietii sale.

Vorbind Cicero asupra intrebării, ca cine este, si cine poté fi orator, a dis, ca: oratorul este un om bun, carele scie vorbí. Si pre vremea lui Cicero, acésta definitiune a potut se fia, si a fost deplin nimerita. Astadi inse când vorbim de oratori'a si de predic'a bisericeésca, asia credem noi, ca omul, preotul, carele are detorint'ia a face pre oratorul bisericesc, — nu are destula forcia, daca intrunesce numai cele doue conditiuni, pre cari le cere Cicero dela arator. Oratorul bisericesc, cu adeverat, ca trebue se fia per eminentiam un om bun si dester in vorbire. Dar pre lángha aceste doue conditiuni i-mai trebuesce inca un'a si mai insemnata si anume se fia pastoriu in adeveratul intieles al cuvéntului, se fia adeverat parinte al credinciosilor sei; ér a pastoriului bun si a parintelui prim'a calitate este, ca nencetat pri-

veghéza asupra filor sei, nencetat observéza misicàrile si aplecàrile lor, si nencetat gandesce, si combinéza, se afle calea si mijlócele, prin cari se-ii con-ducă, si provetiúesca spre mai bine, se-le dea o directiune buna, pre carea manecand se-se póta dezvoltá cu sporiu si sigurantia si cu deplin succes pre tóte terenele vietii.

Acésta priveghiare neadormita a parintelui facia de fiii sei, acésta gandire si combinatiune nentrerupte si neobosita asupra modului, prin cari dilnicu se potem face pre credintiosi mai capaci si mai in stare de a luptá cu necazurile si greutátile vietii, o numim noi: „originalitate in predica.“

Se dice adeca de multe ori, si este fórte adeverat, ca: „lumea nu se póte maná cu umerii nici inainte, nici inapoi.“ Dar in acelasi timp, când se dice acésta dicetória, ni-se infacisiéza pre de alta parte faptul, ca lumea totusi se misica, si se poté misicá cu mult succes inainte prin convingere si prin stepani'a convingerii. Si chiar la al prediceii bisericesci domeniu apartiène a stepani' populul prin convingere si prin nemarginit'a putere a convingerii.

Este greu a convinge pre un om, carele se afla apucat pre o cale si intr'o directiune gresita, carea lu-preocupa. Este greu a convinge despre puterea si influenti'a lui Ddieu asupra omului pre unu om imbetranit in instreinárea s'a de Dumnedieu, de religiune si de biserică, — dar cutezám a dice, ca nu este cu nepotintia. Cá se ne ajungem scopul in acésta directiune, nu vom incepe dara cu cel mai putièn instreinat de aceste bunuri dumnedieesci. Vom incepe inse acésta cura spirituala cu omul si cu ómenii, cari nu sunt streini de noi, cu ómenii, cari cercetéza mai des si mai regulat biseric'a; si daca ne va succede, cá pre acesti'a se se véda in viétia si faptele lor sporiul si rezultatul invetiaturilor dumnedieesci, pre cari le propagám prin predic'a nóstra bisericeésca, — atunci neaperat biseric'a va devení din di in di tot mai bine cercetata.

Tipicul in biseric'a ortodoxa.*)

Dupa rânduél'a Bisericeii Mari a lui Christos, oditat de doue ori de Constantin Protopsaltul, revedit, indeplinit cu multe adaşuri si corectari de catra psaltul de acum Gheorghie Violače, care a lucrat impreuna cu doi membri numiti prin ordin patriarchal pentru acésta. Se editéza cu permisiunea si aprobarea Présfintitului Patriarch Ecumenic si a Sfintitului Sinod din jurul seu.

In Constantinopol, 1838 in Tipografi'a Patriarchala.

Raportul Comisiunei supus Présfintitului Patriarch ecumenic D. D. Dionisie al V-lea.

Nr. 4018 al Registrului.

Présfintite Stepane!

Numindu-se sinodicesce in Martie o comisiune de cinci (membri), compusa din Mitropolitii: al Chesa-

*) Vedi Nr. 38 al „Bis. si Scólei“ din a. c.

riei, al Mitilinei, al Enului, al Samului si din Protopsaltul Marei Biserici D. Gh. Violache, care a avut ordin ca se revada lucrarea Tipicului, pe care o alta comisiune, ce fusese numita cu siase luni mai inainte, o preparase, venim noi acum cesti remasi cá prin present'a expunere sè supunem divinei Vóstre Présfintienii si Sfintitului Sinod din jurul ei studiile relative la acésta lucrare.

Intâi'a comisiune, care se compunea din Mitropolitul de atunci al Neocesariei D. Ieroteiu, ca presiedinte, din iubitorul de Dumnedieu Episcop al Harihupolei D. Ghenadie, din protopsaltul D. Gheorghie Violache, din Lambadarul D. Nicolau, din Domestichul D. Constantin Savopul, din profesorii Marei Scoli nationale D. Vasilie Callifron si D. Constantin Zahariade si din Marele Archimandrit de atunci D. Ioanichie, acum Archiepiscop al Discatei, acestia au terminat in cât-va lucrarea revederei Tipicului in trei-dieci si cinci de siedintie. Dar fiind-ca Comisiunea a lasat multe lipsuri si nu putiene nedumeriri a insemnat pentru deslegerea lor Sfintitului Sinod, apoi fôrte putien s'a ingrijit de aranjarea cuvintelor si de legatura rândueilelor tipice despre fie-care serbatóre, de aceea a venit in sarcin'a nóstra de a corecta, cât a fost cu putintia aranjarea, a determina si a indeplini tóte lipsurile lasate de acea Comisiune. Si impreuna cu Mitropolitii Chesariei si Enului am cetit si indreprat Introducerea ¹⁾ (Προθεωρία) Tipicului si lunile Noemvrie, Decemvrie si Ianuarie; ér restul l'am revedit numai noi subsemnatii, dupa bazele principiilor din Introducere, discutându-le si primindu-le.

Introducerea si Scar'a Eortodromiului (mersul serbatórei), Présfintite, fiind lucrari proprii ale protopsaltului D. Gh. Violache, cuprinde doue parti ale Tipicului, cu totul noue si de mare valóre. Pentru cá cea intaia introduce cu sciintia la cunoscinti'a greutatilor amarunte si partiale ale Tipicului pe preoti si psalti si pe ori-care alt pios iubitor de cetire, devotat ca sè poseda certitudinea tipica a sfintitelor servicii. Ér a doua constitue un feliu de oglinda in care se reflectéza serbatorile miscatóre ale Triodului si Pendicostarului dupa tóte precaderile lor posibile, si se usiuréza greutatile ce ar resulta din intalnirea lor cu sarbatorile cele nemiscatóre ale Mineiului. Ambele aceste lucrari, afara de cunoscinti'a si usiuratarea ce aduce parohilor si sântitilor cântaretii, pot se se intrebuintieze si in scótele Teologice si bisericesci ca manual pentru un studiu mai scintific al sistemului orândueilelor tipice ale serviciilor bisericesci, ca obiect de studiu si in adevér demn de ocupatie pentru candidatii la oficiile Bisericeii.

Fiind-ca ori ce lucru, Présfintite, ori cât de perfect s'ar considera, nu este ferit de neexactitati si

lipsuri, cari devin mai cunoscute in timpurile mai posterióre, ceea ce si insusi fericitul intru amintire editor pâna acum al Tipicului in intrebuintiare, protopsaltul Constantin, marturisesce in Precuvântare dicend cá: „Multe s'au corectat din erorile editiei intei si cele de lipsa-le s'au indeplinit, adaugend inca altele ce s'au socotit ca contribuesc la manuducerea parochilor si cântarelor pe alocurea.“ Astfelu in editi'a mai noua a-se adauge si „s'a indreptat ceea ce ceva in timp de trei-spre-diece ani s'ar paré ca a uitat, pentru care 'si cere ertare daca éra si i-a scapat ceva din caus'a vrestei inaintate.“ Apoi fiind-ca dilnic lipsesc din nenorocire de pe la Bisericile desate cunoscetori rândueilelor tipicului, a inceput pe de o pate ignorantia si indiferenti'a, pe de alta arbitrietatea si ambiti'a care predominéza si asupra sfintitelor servicii, intru atâta, in cât se urmeze o téma seriósa, ca nu cumva putien câte putien se ajunge in multi o deplina ignorantia de regularitate si se se socotésca vointi'a proistosului (superiorului) ca rânduiala; ajunge ca sa tinda la prescurtare, pentru aceea s'a pus mare ingrijire ca amanuntele lasate in Tipicul lui Constantin se se indeplínésca cu tóta acurateti'a ce a fost posibila. De aici plecati membrii Comisiunei intaia si a doua au considerat ca necesar sè indeplínésca in noul Tipic: a) Rânduél'a Vesperinei—Mezo-nopticei, a Ortrinei si Liturgiei in o di in care nu este serbatóre. b) Rânduél'a Duminicei in tóta intinderea de la Vesperin'a pana la apolisul Liturgiei. c) Rânduél'a unei dile din Marea Patru-diecime, adeca Marele Apodipn (Pavecerniti'a mare), Ortrina, Órele, Vesperin'a si Liturgia mai inainte sfintita. d) Rânduél'a cântarei Acatistului si a Joei cei mari, dupa cum sa tiene in Patriarchii, pentru manuducerea nu numai a corului (stranei), dar si a diaconilor si a celorlalti servitori ecclesiastici.

O singura privire atentiva asupra Tipicului lui Constantin ne va descoperi, ca in adevér i-a scapat din vedere atentiunea aceluia si in a doua editie gre-sieli si necorectitudini demne de corectat. Astfelu insemnarile respândite pe ici coela une-ori neconsensuri respectiv de ceea ce relativ de amintirile sfintilor a insemnat, si trebuia dar sa lipsésca ori-ce nepotrivire se se ridice ori ce indoéla si se se corecteze tóta contrarietatea sau schimbarea, fie ea si ca adaus. Ora a IX-a a fiecarei dile unita cu I-a, III si a VI si care apartiene acelei dile, ce se termina bisericesc inainte de Vesperina, trebuia sa urmeze in aceea si rânduél'a. De aceea a si hotarit Comisiunea nóstra respectiv de óra a IX-a, cea inainte de Vesperina de la Dumie'a Tomei, dupre cum si cea inainte de Vesperinele de Mercuri si Joi inainte de Inaltiarea. De aseminea de si Vesperin'a face parte din diua urmátóre, cu care sè si léga neintrerupt cu tóte partile, si in fie-care serbatóre Domnésca apolisul Vesperinei este acelasi cu cel al Liturgiei, protopsaltul Constantin insamna in Vesperin'a Duminicei tuturor Sfin-

1) Sub introducere ori Προθεωρία trebuie se intielegem rânduéla Órelor, Vesperina, Ortrina si Liturgia, adica serviciul complect, care, in regula generala, arata cum se seversiesce. Acésta Introducere cuprinde paginile 1—39.

tilor, cá intrebuintiarea cuvintelor : „Cel ce a inviét din morti . . .“ Dupa apolisul Vesperinei Duminiceii, nu numai cá este contrar, dar este si ne permis, pentru ca adica Domnul nostru a inviat la mijlocul noptiei. Comisiunea nóstra a determinat si acésta, urmând dupa masur'a analogiei si a precisiunei, care se tiene si in tóte serbatorile Duminicale. De asemenea intrebuintiarea rugaciunei „Imperate ceresc . . .“ dupa „Bine-cuvéntat este Dumnedieul nostru . . .“ hotaresce Tipicul lui Constantin de la Ortrina de Luni a Pogorirei Sántului Spirit, când, cântat in apostihile Vesperinei Duminicale ca Stihira, nici o oprire nu este cá sè se dica si dupe „Binecuvéntat . . .“ dela Ortrin'a Duminiceii, daca nu de la insasi Vesperin'a ei. Numai putien inse Comisiunea nóstra se indoesce daca hotaritor vre-un Tipic vechiu interdice intrebuintiarea acestei rugaciuni penitentiala in timpul de la Duminic'a Tomei pâna la Cinci-diecime. Tipicul nou a voit de asemenea sè tiena precisiunea posibila la Canóne si Catisme, pe cât permit imprejurarile dilnice ; in cât, regulamentându-se credincios precisiunea Tipicala, remâne la Archiereul locului sa tae sau sa lese, daca o impune acést'a vre-o necesitate inevitabile de timpuri, locuri si imprejuràri. In special despre Catisme dicem, cá fericitul intru amintire protopsalt Constantin, când se întâmpla in vre-o Duminica serbarea amintirei vre-unui sfânt, ca d. e. a Sfântului Ioan Teologul (27 Septembrie), a Sfântului Dimitrie (26 Octombrie) a Sfântului Nicolai (6 Decembrie), a Sf. Apostoli (29 Iunie), a Sf. Trei-ierarchi (8 Noembrie) etc. însémna : Catismele invierei pe rënd si ultime ale sfântului dilei.“ Si astfel in cele dintâi doue stihologii nimic din ale sfântului nu s'a dis, afara de vechia rându-éla (dupa care in fie-care Stihologie se interpunea si o Catisma a Sfântului), ei numai Catism'a dupa Polileu a Sfântului. Ér in amintirile celorlalti Sfinti, precum a profetului Ilie, a Sfintei Marinei si a altora, se lasa cu totul Catismele Sfântului ce se serbéza, daca se întâmpla Duminica.

Tipicul nou in amintirile serbarilor celor mai insemnati Sfinti bisericesci, adica a Sfantilor Apostoli, a Evangelistului Ioan, a Sfântului Andrei, a Sfantilor Trei-Ierarchi, are câte un'a de ale Sfântului la fie-care din cele dintâi doue Stihologii si in a treia câte are Sfântul dupe Stihologia Polieleului. De asemenea despre Fericiri însémna in multe locuri, Tipicul lui Constantin in intrebuintiare, acésta frasa sinoptica : „Se dic Fericirile,“ sau „se dic Fericirile Invierii, insemnând astfel, cá se lasa Troparele din od'a a VI ale Sfântului, ca d. e. in a II-a si a V-a Duminica a Marei Patru-diecime (pe când in a IV-a dice : „amendoue Fericirile“), la Sfântul Ilie si la Sfântul Panteleimon. Pe alocurea dupe Doxologie dice : „Si celelalte,“ lasând fara vre-o conducere pe psalt cele ce urméza. Tipicul nou nimic nu lasa ne insemnat din acele ce ar urma indoél'a, având mai ales in vedere pe cei mai nestiutori dintre

parochi si psalti, de cât pe cei mai rutinati si mai cunosctori a acestei rânduéli. Tipicul lui Constantin insemnéza in Meso-noptica Duminiceii cele trei tropare penitentiale : „Miluesce-ne pre noi, Dómne, miluesce-ne pre noi.“ Cest nou conform prescriptiei din Orologiu hotaresce Ipacoi al glasului, si numai pentru Duminecile Triodului a in voit cele trei Penitentiale amintite, in locul de Ipacoi.

Noul Tipic avënd in vedere multele greutati, a cuprins si Antifónele tuturor serbatorilor Domnesci si ale Nascetőrei ca si Marimurile lor, in cât sa le aiba la indemana corurile (stranele) spre a nu se produce hazmodii in Biserica. Comisiunea inainte de a termina acésta espunere, róga pe Sanctitatea Vóstra si pe Sfantitul Sinod , a se pronuntia asupra celor ce urméza :

a) Daca, cadiend Duminica in 24 Decembrie, se lasa serviciul Invierii si la Vesperina si la Ortrine, dupa cum spune Tipicul lui Constantin, precum si alt Tipic editat la 1685, si care pórtá titulatura : „Tipicul rânduélii Bisericesci.“

b) Daca, întâmplându-se sa cada serbatórea Nascerei Domnului (Craciunul) in di de Duminica sau Luni, Vineri cântându-se Órele cele mari, trebuie se dicem Apolisul Inainte praznuirii „Gatesce-te Betleime,“ sau al dilei urmatóre (παραμονῆς) „S'a scris atunci . . .“ de asemenea trebuie a se hotari in asemenea imprejurare si Apolisul Órelor mari ale serbatórei Aratarei Domnului, sau „Gatesce-te Zabalóne . . .“ Sau a dilei urmatóre „Atunci s'a intors.“

c) Daca Intrarea (εἰσοδικόν) de la Pasti „In Biserici binecuvéntati pre Domnul . . .“ trebuie se se dica si in dilele dupa Duminic'a Tomei, de câte ori se face Liturgie, sau „Veniti sa ne inchinam . . .“ dupa cum invatia dispositiunea din Pendicostar (vedi Duminic'a Tomei) si pentru Duminicile inca ale Pendicostarului.

d) Daca trebuie se se lese „Aliluia“ dupa cetirea pericopei din Faptele Apostolilor in septemân'a Invierii, dupa cum s'a obicinuit de câti-va ani, de si in prescripti'a Pendicostarului se dispune contrariul, adaugându-se inca si stihurile de la „Aliluia,“ dupa cetire.

e) Daca Vesperin'a si Ortrin'a in dilele Septemânei Luminate se incep prin „Marire Sfintei si cei de o fintia si de viétia factóre . . .“ dupa cum dice Tipicul in intrebuintiare sau prin „Bine este cuvéntat Dumnedieul nostru . . .“ dupa cum raportéza vechiul Tipic de la 1685 si dispositi'a din insasi Pendicostarul (Vedi sar'a Duminiceii Pascelor).

f) Sè róga ca se se pronuntia Sinodul si pentru hirotonia diaconului, preotului si Archiereului câte si care anume trebuie se se cânte din rându'éla Cinci-diecime, ca in conformitate se se compuna o asia dispositie.

g) In fine Comisiunea opinéza ca la alegerea Patriarhului, in loc de „Cuvine-se cu adeverat a te fericit pre tine Nascetőre de Dumnedieu“ . . . or fi

de preferit a se cântá: „Cuvine-se cu adeverat a lauda pe Treimea cea mai presus de Dumnedieire . . .“ si cere ca se se determine acésta ²⁾).

Incheind dicem, că schimbări esentiale n'am adus la Tipic nici noi, nici membrii Comisiunei intai, pentru că prefacerile ce s'au facut se sprijinesc pe dispositiunile precedente, dar ne-am ocupat cu totii in asiezarea mai bine de intieles a materialului, in indeplinirea celor ce lipsau, in tineria regularitatiei la tóte serbatorile, ca sa nu se faca desordini, care ar produce indoeli sântitilor cântareti si in fine in affarea mai cu usirintia de catra cei ce au nevoie a rânduiei Tipicului la diferite imprejurari.

Cerem ertare, daca si noua ne-au scapat erori si daca fara de voia nóstra am întârziat cu indeplinirea lucrarei ce ni s'a impus.

20 Septemvrie 1887.

Al prea divinei Vóstre Sanctitati
servitori in totul gat'a

*Al Mitilinei Costandie. Al Samului Gavriil.
Protopsaltul Gh. Vioiache.*

(Va urmá.)

Monografia comunei Chitichaz.

de Iosif Ioan Ardeleanu.

(Continuare.)

IV.

Biserica si scóla rom. gr. orientala.

De loc la inceputul matriculei botezatilor dela anul 1779, care se gasesce mai vechia in arhivul parochiei de aici, cetim in loc de alta prefacia, notiti'a urmatóre: „Aburdan Iotia *lânga Biserica cea noua*, ginere a ciolaceniei statului catana de camara, care este caprar.“ Notiti'a acésta preotul botezator de pe timpul acela, probabil că si-a facut'o numai provisor, că se nu uita inmatricularea regulata a nou nascutului botezat; pentru-că de loc la insemnarea chronologica a celor botezati sub numerul curent 3 si gasim inmatriculat pre Aburdan Iotia cu fiul seu Vasilie, botezat la anul 1779 Ianuarie 29.

Inse ori cu ce intentiune s'ar fi scris notiti'a, atâta se invederéza din vorbele „Biserica cea noua“ că Biserica ce o avem astadi, la anul 1779 adeca

²⁾ S'a respuns Sinodic dupa propunerea prea divinei Sale preasfintienii a Patriarhului Ecumenic D. Dionisie, la I-a intrebare, ca se se lese rânduiala Invierei in sér'a Sâmbatei, ér la a II-a se se dica apolisurile Inainte praznuirei, „Gatesce-te Betleeme . . .“ „Gatesce-te Zabuloné . . .“ la a III-a la Intrare de la Pasii. „In Biserici . . .“ la a IV-a ca nu trebuie se se lese „Aliluia,“ la a V-a ca trebuie se se dica „Marire Sfintei . . .“ la a VI-a ca se lasa la aprecierea Comisiunei, care judecând a horarít dupa cum este ordinea in un loc obicinuit, la a VII-a ca trebuie se se dica. „Cuvine-se cu adeverat a te ferici pre tine Nascetóre de Dumnedieu.“ pentru ca asia obicinuit.

inainte cu 113 ani, a fost noua, si cumca cea vechia, carea a custat alaturea cu ea, inca atunci a trebuit se fie aprópe de vre'o 100 de ani. La anul 1748, 28 Septemvre, domni'a de pamént din timpul acel'a inca a facut aretare comitatului Bichisiu, că comun'a de aici are patru preoti „schismatici.“ *)

Asiadora dupa acest calcul, urzirea Bisericii române greco-orientale de aici, unde se róga Chitichazeniului lui Dumnedieu pana astadi, fara indoéla se póte data la preste 200 de ani.

Din istori'a trecutului ei, nu scim prea multe, caci date positive nu avem. Cele ce au fost, au cadiut jertfa invasiunilor turcesci si tataresci: atâta totusi se scie, că a custat, că Biserica ortodoxa, prin vécuri nefasiata, si asta impregiurare admirabila, din deductiunile istorice se póte atribui mai vértos tolerantii Turcului, caruia déca crestinul i-a solvit tributul (dajdea) in regula, apoi nici nu s'au prea ingerat in de-a le religiunii si Bisericii.

Inmatricularile se incep la anul 1779. Durere, caci antecesorii nostri nu au conservat si prenotat nimic de sciut pentru posteritate, despre istoria fundarii si zidirii Bisericii. Ce e mai mult, nu s'a facut acést'a nici chiar in timpurile mai recente a le luminilor. Inaintea scrutatorului totul este mister: tacut si inmarmurit cu privire la trecut. Mai mult prin tradanie se sustiene atâta, că mosii betranilor de acum, ar' fi carat pétra dela Milova la zidirea Bisericii de astadi.

Lungimea Bisericii este de 16 stângeni; latimea ei de 8 stâng; deci intreg teritoriul Bisericii este de 24 stâng. □ Turnul este de 12 stâng. si s'au renoit la anul 1840, dupa form'a de astadi.

Despre charitatea crestinesca din timpurile mai recente nu prea multe avem de notat. Credinciosul Vasiliu Abrudanu sen. a daruit cam la anul 1874 o Evanghelie frumoasa; mai apoi la anul 1886 Ioan Busiganu si soci'a lui Floarea Bandula a naltiat o cruce frumoasa de marmore inaintea Bisericii pentru odichn'a sufletelor reposatilor lor.

Inscriptiunile clopotelor sunt urmatórele:

Pe clopotielul cel mic de 25 fonti nu se afla nici o inscriptiune.

Pe al doilea: „Cos. Mich. Ioseph Echardner zum Temesvar 1820. (1 m. 11 fonti.)

Pe al treilea: „Acest clopot in Chitichaz la anul 1802 s'au facut din Mil'a Domnutui.“ (2¹/₂ m.)

Pe al patrulea: „Facut pe spesele com. bisericesci Kétegyház in anul 1888. Preoti locali: Petru Chirilescu, protopop, Michail Ardelean par. emer., Ios. I. Ardelean par. Vas. Belesiu preot., Ioan Muntean epitrop prim. „Öntötte ifj. Hönig Frigyes Aradon.“ (6 m.)

*

*) Habentur hic in Possessione Kétegyháza quatuor graeci ritus Schismatici mynistri vulgo Popae etc. Arch. c.

Inmatricularile ne prezinta crescementul in urmatorele: **)

Anul	Nasc.	Cunun.	Rep.	Anul	Nasc.	Cunun.	Rep.
1779	96	17	54	1831	109	28	168
1780	91	12	26	1832	115	53	106
1781	97	14	22	1833	122	37	86
1782	158	9	42	1834	126	18	65
1783	77	11	30	1835	72	24	38
1784	75	8	—	1836	84	19	89
1785	65	14	69	1837	68	25	99
1786	86	19	68	1838	154	47	63
1787	13	6	56	1839	143	31	106
1788	—	11	4	1840	136	24	42
1789	—	5	2	1841	124	36	124
1790	—	8	—	1842	119	21	74
1791	—	10	—	1843	143	40	69
1792	—	13	—	1844	131	38	60
1793	—	12	—	1845	149	17	120
1794	—	12	—	1846	101	40	101
1795	—	6	—	1847	141	47	216
1796	—	22	—	1848	150	40	83
1797	—	17	—	1849	136	44	167
1798	—	3	—	1850	140	37	95
1799	—	7	—	1851	192	28	101
1800	—	5	—	1852	180	28	65
1801	—	10	—	1853	178	19	166
1802	—	35	—	1854	198	28	146
1803	—	26	—	1855	203	36	247
1804	—	40	—	1856	160	23	102
1805	—	24	—	1857	184	28	152
1806	—	—	—	1858	197	21	125
1807	—	—	—	1859	157	18	127
1808	—	9	—	1860	146	30	194
1809	—	14	—	1861	147	66	300
1810	—	5	—	1862	193	49	155
1811	—	9	—	1863	183	30	154
1812	—	8	—	1864	120	26	150
1813	—	3	—	1865	176	46	104
1814	—	—	—	1866	172	25	112
1815	—	—	—	1867	135	42	191
1816	—	—	—	1868	196	50	129
1817	—	—	—	1869	180	35	93
1818	—	—	—	1870	195	29	174
1819	—	—	—	1871	162	42	193
1820	—	—	—	1872	171	51	207
1821	98	14	16	1873	180	59	313
1822	151	24	56	1874	202	51	192
1823	89	18	64	1875	208	44	150
1824	120	25	16	1876	187	39	101
1825	126	18	30	1877	179	28	110
1826	106	30	74	1878	172	40	170
1827	136	33	70	1879	194	29	151
1828	109	27	63	1880	224	37	152
1829	122	22	170	1881	174	28	268
1830	89	33	115	1882	202	39	156

**) De pe unii ani lipsesc datele.

Anul	Nasc.	Cunun.	Rep.	Anul	Nasc.	Cunun.	Rep.
1883	218	38	117	1888	202	25	159
1884	219	44	115	1889	213	27	156
1885	200	40	142	1890	208	27	142
1886	225	28	125	1891	212	34	206
1887	239	22	197				

Dupa datele aceste in restimp de 113 ani s'au nascut 12,050, s'au cununat 2763, si au reposat 9557.

Starea economica a Bisericii in diferiti ani se reoglanda in urmatorele:

La anul 1788 a fost in cas'a Bisericii perceptiuni 79 fl. 40 cr.; ér erogatiuni 33 fl. 19 cr.

Spre ilustrare reproduc aci dupa textul original din cuvent in cuvent o socóta de 100 de ani:

S a m a d a s i u l

Preste veniturile si cheltueele a Bisericii neunite a satului Chitichaz pe anul 792 prin chitorii bisericesci Nicolaus Georgie si Aburdan Chirila precum arata protocóele lor, si agonisitii bani facut precum:

V e n i t u r i l e :

	fl.	cr.
1. De pe anul 791 au ramas in casa bisericii bani gata	193	15
2. Din strângere in Biserica pe Talger	36	23 ¹ / ₂
3. Din milostenie in bani gata.	8	—
4. Din lumini vëndute cele de céra	34	43
Sum'a	271	21 ¹ / ₂

C h e l t u e e l e .

1. Pentru tóta desplatitur'a pentru zugravitur'a bisericii la moaler	500	—
2. Pentru cumperarea luminilor de céra, zeitin, tamâe si alte	11	15
Sum'a	511	15

A r e t a r e a .

Asiadara subtragend sum'a veniturilor dela sum'a cheltueelor au ramas biserica dator la Jupunul Georgie Nicolae fara interes adeca 239 fl. 53¹/₂ cr.

Care in sus aretat samadasiul cumca asia precum s'au aretat este si se afla subscriere numirilor nóstre si pecetile intarind in satul Chitichaz in 30 lui Martie 793.

Coram me *Georgio Placsintár, m. p.*

I. Cottus Békésiens. ord. Iurassore.

(Grecesce) *Georgie Nicolaus, m. p.* *Teodor Popovici, m. p.*
protopresb. Chisineului si Zarandului.

Astadi perceptiunea face 7015 fl. 40 cr.; éra erogatiunea 2916 fl. 33 cr. v. a. Aci se sub intielege si perceptiunea cultului.

Resumari din socotile bisericesci in diferiti ani: Perceptiuni in anul 1790/1: 247 fl., in anul 1817/18: 1213, in anul 1833/4: 1949, in anul 1851/2: 5953, in anul 1873/4: 2558.

Erogatiuni in anul 1790/1: 55, in anul 1817/18: 952, in anul 1833/4: 232, in anul 1851/2: 2120, in anul 1873/4: 652.

Remanentia in anul 1790/1: 192, in anul 1817/18: 261, in anul 1833/4: 1717, in anul 1851/2: 3833, in anul 1873/4: 1906.

Cât pentru dotatiunea preotilor si invetiatorilor din trecut, espun aci d'oué documinte ale comunitatii bisericesci de aici, satorite prin contracte la 1815 si 1793.

1. Fiecare stapên de casa cu pamênt, aiba acela o familie seu mai multa, este indatorat pe fiecare an a da in asia numitul „bir“ on. domni preoti 1 vica de grau si 1 vica de orz, oves séu cucuruz.

2. Stapanul de casa, casatorit si fara pament preste tot e indatorat a plati 1 fl.

3. Dilerul fara casa 12 cr.

Pentru functiuni de inmormentari séu alte ceremonii ocasionali si anume:

1. Pentru asia numitul prohad simplu 3 fl.

2. Pentru 1 stêlp 1 fl.

3. Pentru deslegare la mort 1 fl.

4. Pentru ingroparea prunc, de sub 7. ani 1 fl.

5. Pentru un'a liturgie 17 cr.

6. Pentru botez 24 cr.

7. Pentru o festanie simpla 10 cr.

8. La Bobotéza dela tóta casa 7 cr.

9. Pentru cununie 1 fl. 08 cr.

10. Pentru seracii nepotintiosi — —

„Din jos iscalitii antisti comunali aducem la cunoscinti'a tuturor, ca noi l'am poffit de magistru scolar pre Ioan Pap Oltean, si cumca si pana ce va sosi gratiós'a ordinatiune pré inalta, cu dênsul am pasit la contract astfel, ca pe un an se aiba salar in bani gata 30 fl. Dela fiecare casa o portiune de grau. Pe tot anul patru stangeni de paie. Spre mai mare legitimare am dat acest contract iqtarit cu sigilul nostru indatinat. Sig. Kétegyháza 20 Octomvre 1793. Ioan Balasiu, primar cu antistia si la olalta cu mai multi cameradi. (L. S.) Idest 30 fl. bani gata. Dela fiecare casa 1 portiune de grau. Pe un an 4 stangeni de paie.“

(Va urmá.)

D I V E R S E.

* *Necrolog.* Inregistrám cu durere, ca onorabilul nostru confrate Ioan Popoviciu, parochu in comun'a Soborsin dupa un morbu greu si indelungat a reposat in Domnul in diu'a de 13/25 Octomvre a. c. in anul 66 al etátii si 42 al preotiei, — lasand in cel mai profundu doliu pre neconsolabil'a sa familia si poporul nostru din Soborsin, carui'a i-a servit cu zel si devotament, timp de aprópe o jumetate de veacu.

Remasitiile pamentesci ale defunctului s'au depus spre vecinica odichna in diu'a de 15/27 Octomvre a. c

in cimiteriul din Soborsin cu solemnitatea meritata de defunctul. Depunênd o lacrima de durere pre mormentul reposatului rogám pre Ddiu, cá famili'a remasa in doliu se-o consoleze ér sufletul reposatului se-lu asieze in locasiurile dreptilor.

In veci amintirea lui.

* *Invetiatorii români gr. or.* dela scótele confesionale române din protopresbiteratul Aradului s'au intrunit in conferintia in Cenadul-magiar Marti in 13/25 Oct. a. c. — Conferint'a a decurs in cea mai mare ordine si a succes fórte bine, ceea ce se póte multiumi membrilor ei iubitori de chemare si plin de zel, si in mare parte si poporului credincios din acea comuna, care sub conducerea fruntasilor: Iosif Lutiai, Traian Marianuti, Nicolau Jiurjuti, Sfetoniu Gulesiu, Gligor Marianuti, Lazar Ungureanu si Steia Lutiai, cari prin presentia lor in tot decursul petrecerei nóstre in comuna au aradicat fórte mult succesul acelei conferintie, straformând intrunirea nóstra intr'o serbatóre mare a comunei lor. — Susatinsii fruntasi dupa inchiderea siedintielor atât la amédi cât si sér'a sa nisuit a castiga invetiatorilor placere invitându-i la mas'a lor comuna arangiata in sal'a mare a scólei, ba sér'a s'au arangiatsi o petrecere pripita dar binereusita in onórea invetiatorilor care a fost o adevrata recreatiune spirituala. Prândiul comun precum si petrecerea de séra au fost bine cercetate de invetiatori. Invetiatorii au petrecut putienele óre de pausa in mijlocul fruntasilor in scóla. In decursul prândiului s'a tienut mai multe si nimerite toaste atât din partea invetiatorilor cât si din partea tieranilor, intru sanetatea I. P. S. D. Episcop, R. D. protopop ect. ect. — Raportul despre agendele oficióse ale Conferintiei, va urma in numarul viitoriu. — Un invetiator.

* *Himen.* D-l Emanuel Papp teol. abs. isi celebréza astadi cununi'a cu D-ra Iudita Mateasiu in biserie'a romána ortodoxa din Pecis'a-romána. — Fie intr'un ceas bun si cu noroc!

E D I C T.

Conform incuviintiarei Ven. Consistoriu gr. or. din Oradea-mare, Sofia Nica nascuta in Serbesti, carea de 20 ani si-a parasit barbatul pe Nicoau Todoran din Carpenet, si a pribegit in lume, prin acésta e provocata a-se presenta in termin de trei luni, inaintea forului protopopesc din Vascou pentru pertractarea procesului divortial intentat contra densei de catra numitul ei barbat; caci la din contra procesul se va pertractá si in absintia ei, amesurat prescriselor canonice.

Beiusiu, 9/21. Octomvre 1892.

Oficiulu protopresv. al Vascoului.

Vasilu Papp, m. p.

protopresviter.

—□—

Samson Bochisiu fost locuitoriu in Mersigu absent de 14 ani cu ubicatiune necunoscuta, prin acést'a e provocat cá in termin de 3 luni dela prim'a publicare a edictului de facia, se se presenteze inaintea sub-

scrisului oficiu protopresv. pentru pertractarea actiunei divortiale intentate contra densului decatra soci'a sa legiuita ca actora Au'a Derban, observandu-se, că la casu de neprezentare conform §-lui 123. din procedur'a matrim. pertractarea se va tiené si in absen'tia inctului.

Cefa, 12. Oct. n. 1892.

Oficiul protopresv. al tract. Tincei.

Iosif Vess'a, m. p.
protopresviter.

Concurs.

Pentru deplinirea definitiva a postului invetiatoresc la scól'a confesionala rom gr. or. din **Dorgosiu** protopresbiteratul Lipovei, se escrie concurs cu terminul de **30 de zile dela prima publicare**:

Emolumentele imprunate cu acest post sunt: a) In bani gat'a 125 fl. v. a. b) 50 chible (meti) de bucate — jumătate grâu, jumătate cucuruz in bómbe. c) 4 jugere de pament-parte aratoriu, parte fânatui. d) 12 stangini de lemne, din care are a se incaldi si sala de invetiament. e) Pentru conferintie 10 fl. f) Pentru scripturistica 3 fl. g) Cortel liber cu gradina si in pament estravilan.

Recurentii sunt avisati — recursele lor instruite cu documentele legali de cualificatiune si din limb'a magiara, adresate comitetului parochial din **Dorgosiu**, — a-le tramine subscrisului protopresbiter in **B.-Liopa** pana la terminul sus indicat; precum si a-se presenta iu vre-o **Dumineca** séu serbatóre in st'a biserica din **Dorgosiu** spre a-si arata desteritatea in cant si tipic.

In fine, fiind in **Dorgosiu**. deja infiintiat un chor vocal, se recere dela recurrenti si aptitudine pentru conducerea corului vocal.

Dorgosiu 20. Septemvre 1892.

Comitetul parochial.

In contielegere cu mine **VOICU HAMSE'A**, m. p. Protopresbiter si inspector scol.

Pentru vacant'a statiune invetiatoresca din **Chertisiu** prin acést'a se escrie concurs cu termin de alegere pe **1 Noemvre a. c.** pana când recurrentii se vor presentá vre-odata in biserica din loc, si-si vor substerne recursele sale pe calea P. On. Oficiu inspectoral din **Buteni** (**Butyin**).

Venitele impreurate cu acésta statiune sunt: 1) in bani 120 fl., 2) 12 cubule de bucate à 6 fl. = 72 fl., 3) 8 stângeni de lemne, din cari are sè se incaldiésca si scól'a, 4) pentru conferintia 5 fl., 5) pentru scripturistica 6 fl., 6) dóue care de fênu à 8 fl., = 16 fl., 7) Venitele cantoralu circa 15 fl., 8) cuartir cu gradina si pentru curatirea casii 6 fl.

Chertisiu, 4 Oct. 1892.

Comitetul parochial.

Cu scirea si invoirea mea: **CONSTANTIN GURBANU**, m. p. protopresbiter, inspect. cerc. de scóle.

Pentru ocuparea unui post de capelan temporal pe langa veteranul preot gr. or. **Atanasiu Mera** din **Siri'a** conform ordinatiunei Vener. Consistoriu gr. or. aradan Nr. 3481 din 1892 prin acésta se escrie concurs cu termin de alege de **30 zile dela prim'a publicare**.

Alesul va folosi jumetate din tóte beneficiile parochiei ce se stipuleaza in 800 fl. v. austr. Totodata i-se asigura dispositiunea punct 2 al §-lui 4 din Regulamentul pentru parochii.

Recurentii sunt avisati, că petitiunile lor instruate conform §-lui 15 lit. a) a regulamentului citat, adresate comitetului parochial din **Siria**, a le subscerne protopresbiterului **Georgiu Popovici** in **Siria** (**Világos**.)

Pentru a dovedi desteritatea in cant, tipic si oratorie, competentii sunt avisati a-se presenta in vre-o **Dumineca** seu serbatóre in **St. biserica** din loc.

Siria la 23 August, 4 Septembre 1892.

Din incredintiarea comitetului:

G. Popoviciu m. p.
protopresbiter.

Pentru deplinirea parochiei vacante de clas'a a II-a **Seleusiu-Cigirel** protopresbiteratul **Ienopolei** (**B.-Ineu**) prin acést'a se escrie concurs cu termin de **30 de zile dela prim'a publicare**.

Emolumintele anuale impreunate cu acést'a parochie sunt: 1. Un'a sesiune parochiala; 2. Birul preotiesc usuat; 3. Venitul stolar usuat; 4. Cas'a parochiala cu gradina si cânepisce, cari tóte computeate in bani, dau sum'a unui venit anual aproximativ de 736 fl.

Doritorii de a ocupá acést'a parochia sunt avisati, că recursele lor, adijustate cu documentele lor de calificatiune, cel putien de clas'a a II-a se le substérna pana la terminul de mai sus, parintelui protopresbiter tractual **Ioan Cornea** in **Ienopolea** (**B.-Ineu**) avend a-se presentá in vre-o **Dumineca** séu serbatóre in sant'a **Biserica** din **Seleusiu-Cigirel**, pentru a-si aretá desteritatea in cele rituale si respective in oratoria.

Dat in **Seleusiu-Cigirel**, din siedinti'a comitetului parochial tienuta la 1/13 Octomvre 1892.

Pentru comitetul parochial:

Parteniu Zaslo, m. p.   *Iulianu Butariu, m. p.*
presiedinte.   notariu,

Cu consensul meu: **IOAN CORNEA**, m. p. protopop.

Conform conclusului V. Consistoriu oradan din 21 Sept. (3 Oct.) a. c. Nr. 1103/248 B. pentru indeplinirea parochiei de a III-a clasa din comun'a **Miziesiu**, protopresbiteratulu **Beiusiului** se escrie concurs cu terminu de alegere in **25 Octomvre**, (**6. Noemvrie**.)

Dotatiunea preotiesca in acésta parochia sta din urmatórele: 1. pamentul parochial de 15 cubule cu un venit de 120 fl. 2. Birul preotiesc 13 cubule à 5 fl.: 65 fl. 3. Dela tóta casa un'a di de lucru à 50 cr.: 55 fl. 4. Din inmormentari, cununii, boteze, masluri, festanii si alte accidentii un venit de 150 fl. 5. Din gradina parochiala si cimiteriu 15 fl. Sum'a totala: 405 fl.

Doritorii de a ocupa acésta parochie sunt avisati a-si trimitte recursele adresate comitetului parochial din **Miziesiu** subscrisului protopresbiter pana la 24 Oct. 2 Nov. si pana la diu'a alegeri a-se presenta la s. biserica din **Miziesiu** spre a-si areta desteritatea in cantarile si oratoria bisericesca.

Robogani, 26 Septemvre 1892.

Comitetul parochial.

In contielegere cu mine: **ELIA MOGA**, m. p. protopop.